

از فیلترینگ تا حکمرانی

مسئله‌ای بزرگ‌تر از یک دوکانه

امیراحمدشیشه‌گر

بحث درباره فضای مجازی در ایران سال‌هاست در قالب یک دوکانه فرساینده صورت‌بندی می‌شود؛ یک سو بر ضرورت محدودسازی پلتفرم‌های خارجی برای حفظ امنیت، فرهنگ، حریم خصوصی و حاکمیت ملی تأکید می‌کند و سوی دیگر، فیلترینگ گسترده را سیاستی ناکارآمد، پرهزینه و ناسازگار با واقعیت زندگی دیجیتال می‌داند. حاصل این تقابل اغلب آن بوده است که اصل مسئله، یعنی «چگونه باید بر فضای مجازی حکمرانی کرد؟»، در حاشیه قرار بگیرد؛ در حالی که نه بستن گسترده شبکه‌ها به‌تنهایی معادل حکمرانی است و نه گشودن همه دسترسی‌ها به معنای فقدان حکمرانی. تحولات چند سال اخیر خود این پیچیدگی را نشان می‌دهد. شورای عالی فضای مجازی در دی ۱۴۰۳ محدودیت واتساپ و گوگل‌پلی را برداشت و این اقدام از سوی مقام‌های رسمی به‌عنوان نخستین گام در روند کاهش برخی محدودیت‌ها معرفی شد. بعدها نیز از مصوبه‌ای ۳۲بندی سخن گفته شد که قرار است هم‌زمان دو موضوع را پیش ببرد: تثبیت قواعد حکمرانی و بازگشایی مرحله‌ای برخی پلتفرم‌ها. محمدباقر قالیباف نیز در اواخر ۱۴۰۴ اعلام کرد فیلترینگ «به شکل کنونی» را درست نمی‌داند، اما در همان حال بر ضرورت حکمرانی در فضای مجازی تأکید کرد. همین مواضع نشان می‌دهد اختلاف موجود را حتی در ساختار رسمی نمی‌توان صرفاً به دو اردوگاه «طرفداران فیلتر» و «طرفداران آزادی کامل» فروکاست. مسئله پیچیده‌تر از این تقسیم‌بندی است. برای فهم آن ابتدا باید میان «فیلترینگ» و «حکمرانی دیجیتال» تفاوت گذاشت. حکمرانی مجموعه‌ای از قواعد، نهادها و سازوکارها برای تعیین مسئولیت‌ها، حفاظت از داده، مقابله با جرم، حمایت از کودکان، تنظیم رقابت، حفاظت از حقوق کاربران، تأمین امنیت سایبری، اخذ مالیات، حل اختلاف و پاسخ‌گودرکن پلتفرم‌هاست. فیلترینگ صرفاً یکی از ابزارهای ممکن در این جعبه‌ابزار است؛ ابزاری که در موارد مشخص، مانند محتوای مجرمانه یا تهدید فوری امنیتی، می‌تواند موضوعیت پیدا کند، اما هنگامی که به ابزار غالب سیاست‌گذاری تبدیل شود، عملاً مرز میان «تنظیم‌گری» و «محدودسازی دسترسی» کم‌رنگ می‌شود. استدلال موافقان محدودیت را نیز نمی‌توان نادیده گرفت. فضای مجازی دیگر صرفاً محیطی برای گفت‌وگو و سرگرمی نیست؛ زیرساخت بانکداری، آموزش، تجارت، سلامت، رسانه و حتی امنیت ملی است. کلاهبرداری اینترنتی، سرقت داده، حملات سایبری، انتشار محتوای غیرقانونی، عملیات نفوذ، سوءاستفاده از کودکان و دستکاری اطلاعات، مسائل واقعی هستند. علاوه بر این، پلتفرم‌های بزرگ خارجی در بسیاری موارد خارج از حوزه قضایی مستقیم کشورها فعالیت می‌کنند و دولت‌ها برای وادارکردن آنها به پاسخ‌گویی با دشواری مواجه‌اند. از این منظر، درخواست برای مسئولیت‌پذیری و «حاکمیت‌پذیری» پلتفرم‌ها، پدیده‌ای مختص ایران نیست. با این حال، مسئله زمانی متفاوت می‌شود که محدودسازی از اقدامی «هدفمند و استثنائی» به سیاستی «گسترده و مستمر» تبدیل شود. در چنین شرایطی، هزینه‌های جانبی افزایش می‌یابد. کاربران برای دسترسی به خدمات مسدودشده به ابزارهای دوروزن محدودیت روی می‌آورند؛ در نتیجه نه‌فقط اثربخشی محدودسازی کاهش می‌یابد، بلکه سطح تازه‌ای از مخاطرات امنیتی، از نصب نرم‌افزارهای ناشناس گرفته تا افشای داده و شنک‌گیری بازار غیرشفاف فیلترشکن پدید می‌آید. گزارش انجمن تجارت الکترونیك تهران که Internet Society در سال ۲۰۲۴ آن را مرور کرده، محدودیت‌های داخلی در کنار تحریم‌های خارجی را از عواملی دانسته است که بر کیفیت، هزینه و قابلیت اطمینان اینترنت ایران اثر منفی گذاشته‌اند. این موضوع از آن جهت اهمیت دارد که اینترنت برای بخش بزرگی از اقتصاد امروز دیگر کالایی جانبی نیست، بلکه بخشی از زیرساخت تولید، تجارت و ارتباط با بازار است. پیامد کمتر دیده‌شده دیگر، مسئله اعتماد است. در سیاست‌گذاری دیجیتال، کارآمدی صرفاً به توان فنی دولت برای مسدودسازی وابسته نیست؛ میزان همراهی کاربران با قواعد نیز اهمیت دارد. هرچه فاصله میان قاعده رسمی و رفتار واقعی جامعه بیشتر شود، اجرای آن قاعده پرهزینه‌تر خواهد شد. در چنین وضعیتی، حتی مقرراتی که درباره جرائم واقعی، حفاظت از داده یا امنیت کودکان وضع می‌شوند نیز ممکن است در ذهن بخشی از جامعه در امتداد همان سیاست محدودسازی عمومی تلقی شوند.

۴ صفحه ادامه در

دوشنبه ۳۰ شهریور ۱۴۰۵
۹ ربیع‌الثانی ۱۴۴۸
۲۱ سپتامبر ۲۰۲۶
سال بیست‌وسوم
شماره ۵۴۸۰
۴۰ هزار تومان
۸ صفحه

روزنامه

در «شرق» امروز می‌خوانید: دختر ایران در افتتاحیه جهانی شد • مصطفی تاج‌زاده به مرخصی آمد • ساختن یک کیف پول برای خاورمیانه • سکنه آقای رئیس و ساعت طلایی: بابک زمانی

«شرق» در گزارشی، تحرکات اخیر منطقه و نشانه‌های ورود به فاز جدیدی از آرایش نظامی را بررسی می‌کند

یک قدم تا تشدید تنش؟

قرارگاه خاتم‌الانبیا؛ آمریکا بار دیگر تصمیم گرفته با چراغ سبز برخی کشورهای منطقه در نشست مشترکی در یکی از کشورهای اروپایی، اقداماتی را علیه ایران از سر بگیرد

گزارش تیتربیک را در صفحه ۲ بخوانید

بن گزارش را در صفحه ۴ بخوانیدعکس Gettyimages

حمله گسترده بیش از هزار پهپاد در آخرین روز انتخابات پارلمانی روسیه

رأی‌گیری زیر سایه پهپادها

یادداشت

آینده ایران از مدرسه آغاز می‌شود

رحیم‌عبادی

عضویت‌علمی دانشگاه‌فرهنگیان

سخنرانی محدود شود. دانش‌آموز باید مسئولیت را تجربه کند؛ فرصت داشته باشد تصمیم بگیرد، مشارکت کند، خطا کند، آن را اصلاح کند و نتیجه عمل خود را ببیند. شورای دانش‌آموزی اگر صرفاً تشکیلی تشریفاتی باشد، تجربه واقعی مشارکت اجتماعی ایجاد نمی‌کند؛ اما اگر دانش‌آموز در بخشی از امور مدرسه واقعاً صاحب نقش و اختیار باشد، مدرسه به نخستین میدان تجربه شهروندی او تبدیل خواهد شد. از این منظر، باید از آموزش مسئولیت به سمت تجربه مسئولیت حرکت کنیم.

مدیر و معلم؛ الگوهای مسئولیت اجتماعی

مدیر مدرسه فقط مدیر ساختمان، نیروی انسانی و برنامه هفتگی نیست؛ او معمار فرهنگ مدرسه است. مدیری که به گفت‌وگو، مشارکت، عدالت، احترام، شفافیت و کرامت انسانی باور دارد، این ارزش‌ها را در فضای مدرسه جاری می‌کند. از این‌رو، توانمندسازی مدیران مدارس برای رهبری تربیتی و اجتماعی باید یکی از اولویت‌های آموزش‌وپرورش باشد. در کنار مدیر، معلم مهم‌ترین الگوی رفتاری دانش‌آموز است. دانش‌آموز بیش از آنکه از سخنان معلم بیاموزد، از رفتار او می‌آموزد.

معلمی که عدالت را رعایت می‌کند، به دانش‌آموز ضعیف‌تر فرصت می‌دهد، با تفاوت‌ها محترمانه برخورد می‌کند و نسبت به مسائل جامعه بی‌تفاوت نیست، بدون سخنرانی، درس مسئولیت اجتماعی می‌دهد.

یادداشت

ضرورت آموزش حضوری دانشگاه‌ها و مدارس

احسان هوشمند

به‌گونه‌ای بوده است که به شهروندان این نکته را القا کند آموزش غیرحضوری خدشه‌ای در روند آموزشی ایجاد نمی‌کند. این نگرش غیرمسئولانه، نه مطلوب است و نه واقع‌بینانه. اما چه می‌شود کرد که روند رویدادها در کشور کار را به اینجا کشانده است. در هر حال این روزها مصادف با بازگشایی مدارس و دانشگاه‌هاست و امیدواریم که امسال خدشه‌ای در روند آموزش حضوری در مدارس و دانشگاه‌ها روی نهد و آموزش حضوری به‌صورت جدی استمرار داشته باشد. این موضوع البته نیازمند توجه مسئولان ذی‌ربط به مباحث دیگری هم هست. از سویی تأمین نیازمندی‌های فوری مدارس کشور از جمله در مناطق کم‌برخوردارتر موضوعی نیست که بتوان به‌سادگی از کنار آن گذشت. تأمین معلمان و دبیران شاکیسته و آموزش‌دیده و امکانات لازم برای تمام مدارس در گوشه و کنار کشور، تهیه و تأمین نیازهای آموزشی و کمک‌آموزشی و نیز وسایل سرمایشی و گرمایشی و در شهرهای بزرگ‌تر تسهیلات مربوط به سرویس‌های دانش‌آموزان برای آمد و شد ازجمله چنین نیازهایی است که برای تهیه و تأمین آن باید برنامه‌ریزی فوری و جدی صورت گیرد. بنا بر شواهد موجود، در بسیاری از مدارس درباره سرویس دانش‌آموزان همچنان ابهام‌هایی وجود دارد که به موضوع قیمت بنزین و آینده تأمین انرژی بازمی‌گردد. در دانشگاه‌ها نیز تأمین نیازهای دانشگاهی ازجمله خوابگاه‌ها، امکانات رفاهی و ورزشی، آزمایشگاه‌ها و نیز موضوع بسیار مهم غذای دانشجویی باید به‌گونه‌ای حل‌وفصل شود که خدشه‌ای بر روند آموزش وارد نشود. در ماه‌های اخیر بر سر تأمین غذای دانشجویان در دانشگاه‌ها مسائلی بروز کرد و سایه تورم روزافزون بر سر کشور موجب شد تأمین غذای دانشجویان دانشگاه‌ها به یک چالش مبدل شود. دولت در ابتدای سال تحصیلی جدید درباره روند حضوری‌شدن آموزش در مدارس و دانشگاه‌ها با آزمون جدیدی مواجه است. حل‌وفصل مسائل بین‌المللی و دورکردن سایه جنگ از فراز کشور گام نخست برای اطمینان‌بخشی از استمرار روند حضوری‌شدن آموزش در مراکز آموزشی کشور است. همچنین با توجه به برخی القانات بخشی از جریان‌ها و جناح‌ها درباره تبعات سیاسی احتمالی حضوری‌شدن آموزش در کشور، وظیفه دولت کرد از این القانات و اصرار بر حضوری‌شدن آموزش در دانشگاه‌هاست. ایستادن بر موضع درست و اصولی ضرورت حضوری‌شدن دانشگاه‌ها آزمون دیگری است که در هفته‌های آتی شاهد نتایج و انعاد آن خواهیم بود. پس از ماه‌ها تعطیلی و نیز غیرحضوری‌بودن آموزش عمومی و آموزش عالی، امید است همه چیز برای آغاز فعالیت معمول دانشگاه‌ها و مدارس به‌صورت حضوری فراهم شود.

پزشکیان: به‌هیچ‌وجه به دشمن حسن ظن نداریم

۲ صفحه

برگزیده‌ها

علیرضا بیرانوند به هر شکلی می‌خواهد از سربازی معاف شود

سربازی؛ قانونی که برای فوتبالیست‌ها جذاب نیست

۶ صفحه

با طرح سه‌فوریته خروج از NPT در مجلس ایران پس از خروج چه چیزی به دست می‌آورد؟

هزینه‌بالا دستاوردی نامعلوم

۲ صفحه

بررسی «شرق» درباره هفت سال واردات کمبود، تولید داخلی و قیمت واکسن آنفلوانزا

واکسن ۴۲ هزار تومانی از یک میلیون گذشت

۵ صفحه

ایمنی از هوش مصنوعی، ترس به جان خالقان آن انداخت

از بحران کنترل فنی تا خلأ حکمرانی جهانی

۷ صفحه

نگاه

شلیک به قلب محیط زیست یادداشتی از سعید نبی، مستندساز

۸ صفحه

یادداشت

هزینه تعویق

محمدبهرامی

عضو کمیسیون انرژی مجلس

مسئله اقتصاد ایران فقط گرانی یا کمبود منابع نیست؛ بخش مهمی از مسئله، انباشت تصمیم‌هایی است که سال‌ها به تعویق افتاده‌اند. دولت چهاردهم کار خود را در اقتصادی آغاز کرد که با مجموعه‌ای از مشکلات ساختاری، از نارتازی برق و گاز و فشار فزاینده بر تأمین سوخت تا کسری‌های بودجه‌ای، تعهدات سنگین صندوق‌های بانزنشستگی، فرسودگی بخشی از زیرساخت‌ها و کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری روبه‌رو بود. گزارش‌های بانک جهانی نیز بیش از آغاز دولت چهاردهم بر کمبودهای انرژی، اختلال‌های قیمتی، محدودیت سرمایه‌گذاری و فشارهای مالی به‌عنوان بخشی از چالش‌های مرزن اقتصاد ایران تأکید کرده بودند. این مشکلات محصول یک دولت یا یک دوره کوتاه نیستند. بخش مهمی از آنها در طول سال‌ها شکل گرفته است؛ زمانی که به جای حل ریشه‌ای مسئله، هزینه اصلاحات به آینده منتقل شده و دولت بعدی میراث‌دار تعهدات دولت قبلی شده است. بر این وضعیت، شوک‌های بیرونی نیز افزوده شد. دو موج جدی درگیری نظامی در سال‌های ۲۰۲۵ و ۲۰۲۶، علاوه بر هزینه‌های انسانی و امنیتی، تجارت، زیرساخت، سرمایه‌گذاری، بازار ارز و چشم‌انداز رشد اقتصادی ایران را تحت فشار بیشتری قرار داد. بانک جهانی نیز اثر درگیری‌های اخیر، اختلال در تجارت و محدودیت‌های انرژی را از عوامل تشدیدکننده فشار بر اقتصاد ایران ارزیابی کرده است. در چنین وضعیتی، البته همیشه یک راه ساده وجود دارد: حفظ ظاهری وضع موجود. می‌توان قیمت انرژی را بدون توجه به هزینه تولید و سرمایه‌گذاری ثابت نگه داشت، نرخ‌های مختلف را با مداخله اداری کنترل کرد، کسری‌ها را به آینده منتقل کرد و در زمان کمبود منابع، سرمایه‌گذاری و طرح‌های توسعه‌ای را به تعویق انداخت. اما هزینه اقتصادی از بین نمی‌رود؛ فقط شکل آن تغییر می‌کند.

۴ صفحه ادامه در